

багатовимірне поняття, її можна описати кількома основними параметрами: фізичне здоров'я людини; загальноосвітній, культурний рівень; рівень професійної підготовки і працелюбства. По-друге, кількість і якість праці, її продуктивність й ефективність. По-третє, умови праці. Робочі місця відрізняються мірою своєї привабливості. Звідси заробітна плата на менш привабливих робочих місцях має бути вищою. Такого роду відмінності в заробітній платі, які компенсують непривабливість робочих місць, характеризуються «як зрівнювані відмінності». Те саме стосується і робочих місць, де важкі або шкідливі умови праці. З цих позицій у заробітній платі виявляються принципи поділу за якістю робочої сили і кількістю витраченої праці, специфікою робочого місця.

У цілому ж протиставлення закону вартості робочої сили і принципу поділу за працею досить обмежене, абсолютизація цих відмінностей не виправдана і шкідлива. Крім того, загальний рівень заробітної плати в країні залежить від міри розвитку продуктивних сил суспільства, технології, продуктивності й інтенсивності праці, організації її, соціально-економічної політики держави тощо. Порівняльний аналіз розміру заробітної плати в різних країнах підтверджує залежність її рівня від цих чинників.

На заробітну плату значний вплив, безперечно, має співвідношення попиту й пропозиції робочої сили. Обмеження пропозиції робочої сили підвищує рівень заробітної плати і, навпаки, підвищення пропозиції знижує рівень її. Ось чому профспілки наполягають на скороченні робочого тижня, більшій тривалості відпусток, обмеженні дитячої праці, зниженні пенсійного віку, заохоченні працівників до виходу на пенсію.

Література:

1. Історія економічних учень: Підручник / За ред. В.Д. Базидевича. – К.: Знання, 2004. – 1300 с.

2. Макаренко П.М. Економічна теорія – політекономічний контекст: Навчальний посібник / П.М. Макаренко, Л.Ю. Мельник, А.П. Макаренко, Л.Л. Мельник – 2-ге вид., доопрац. і допов. – Полтава РВВ ПДАА, 2010. – 211 с.

УДК 336.77

ОСОБЛИВОСТІ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

*Аранчій В.І., к.е.н., професор,
Полтавська державна аграрна академія*

У статті розглянуто особливості кредитування аграрних підприємств в умовах ринкової економіки та досліджено стан банківського кредитування агроформувань.

The article discusses the features of agricultural lending business in a market economy and bank lending has examined state agricultural enterprises.

Постановка проблеми. У безперервності відтворювального процесу і розвитку підприємницької діяльності в аграрній сфері важливе значення відіграє вітчизняна банківська система через запровадження прогресивних механізмів кредитування сільськогосподарських підприємств. Об'єктивна необхідність використання кредитних відносин в аграрній сфері економіки пов'язана з особливостями сільськогосподарського виробництва, нерівномірністю руху оборотних засобів підприємств, значними відхиленнями потреби в оборотних засобах від їхньої фактичної наявності.

Однак, незадовільний фінансовий стан багатьох підприємств, недостатнє забезпечення кредиту, якого вимагають банки, недоступність фінансових послуг для малих і середніх підприємств, відсутність позитивної кредитної історії ускладнюють, а в окремих випадках унеможливають отримання банківських кредитів. Існуючий мораторій на іпотеку земель сільськогосподарського призначення уповільнює розвиток кредитного забезпечення підприємств аграрного сектору економіки. Велике значення для розвитку сільськогосподарського виробництва має державна підтримка, однак сьогодні її механізм є малоефективним і не дозволяє задовольнити всі потреби аграріїв [2, с. 30].

Враховуючи наявність цих та інших проблем слід зазначити, що питання дослідження й удосконалення банківських механізмів кредитування аграрних підприємств набули актуального значення, зокрема щодо залучення кредитних ресурсів на довгостроковій основі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми розвитку та вдосконалення кредитних відносин в аграрній сфері присвячені праці ряду науковців та практиків, таких як В. Борисова, О. Гудзь, М. Дем'яненко, П. Лайко, М. Малік, О. Непочатенко, Б. Пасхавер, П. Саблук, А. Чупіс та ін. В їх дослідженнях розглядається широке коло питань стосовно взаємовідносин сільськогосподарських підприємств з комерційними банками, створення спеціалізованої фінансової інфраструктури, орієнтованої на обслуговування аграрного сектора, підвищення ефективності використання кредитних ресурсів тощо. Ці наукові здобутки стали фундаментальною основою вирішення найбільш актуальних питань фінансово-кредитного забезпечення аграрного виробництва. Однак складність і масштабність проблемних питань вимагає подальшого удосконалення кредитної політики банків, яка б сприяла створенню економічних умов для ефективного використання кредитних ресурсів, прискорення структурної перебудови економіки, її соціальної орієнтації.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення особливостей кредитування аграрних підприємств на сучасному етапі й розроблення пропозицій щодо стимулювання інвестиційного кредитування банками проектів в АПК.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сутність кредитних відносин полягає в системі економічних відносин між суб'єктами ринку щодо надання позики у грошовій або товарній формах на умовах, передбачених договором, який визначив би умови отримання та повернення кредиту, форму повернення, розмір відсоткової ставки, графік сплати, права та обов'язки. Кредитні відносини аграрного сектора характеризують якісно новий рівень

розвитку економіки, коли виробничому процесу передуює кредит, кредитна операція, яка дає змогу завчасно визначати обсяги виробництва та умови реалізації продукції на певному ринку [3, с. 209].

Кредитування аграрних підприємств базується на тих принципах, що й кредитування підприємств інших секторів економіки, але має суттєві особливості, які визначаються залежністю відтворювального процесу в галузі від природних умов. А це обумовлює, по-перше, чітку періодизацію процесу виробництва та унеможлиблює перерви в ньому, що викликає потребу в забезпеченні надання кредитів дія товаровиробників галузі в чітко визначений час і в повному обсязі; по-друге, уповільнений оборот капіталу потребує збільшення термінів залучення кредитних ресурсів та зниження плати за кредит; по-третє, нееквівалентність обміну та низький рівень прибутковості сільськогосподарського виробництва потребують зниження плати за кредит; по-четверте, низький рівень технічної оснащеності виробництва при високому рівні зносу техніки та використанні застарілої технології вимагає значного обсягу кредитного забезпечення інвестиційного характеру; по-п'яте, підвищений рівень ризикованості галузі потребує застосування адекватного рівня страхового захисту.

Саме специфіка аграрного виробництва робить аграріїв неконкурентоспроможними на кредитному ринку й обумовлює необхідність їх державної підтримки [1, с. 34].

Головна передумова динамічного розвитку банківського кредитування агросфери – забезпечення повернення кредиту за умови дотримання прав кредиторів та позичальників. Неповорнення кредитів аграріями нині зумовлене різними причинами, основні з яких, як зазначалося, висока ризикованість ведення господарської діяльності в галузі, стійкий, накопичений упродовж багатьох років дефіцит фінансових ресурсів у переважній більшості сільськогосподарських товаровиробників, несвоєчасне отримання ними банківських кредитів і, відповідно, їх неефективне використання та брак коштів для розрахунків за цими кредитами, значний вплив суб'єктивних чинників на процес прийняття рішення про видачу кредитів тощо. У зв'язку з цим доцільно запропонувати ввести страхування ризиків неповорнення кредитів банкам сільськогосподарськими виробниками.

Слід зазначити, що аграрно-промислові підприємства, поряд із аграрними підприємствами інших організаційно-правових форм, є більш інвестиційно-привабливими через специфіку їхньої господарської діяльності. Замкнений цикл виробничого процесу у таких видах сільськогосподарських підприємств сприяє тому, що за рахунок диверсифікації виробництва ризик, пов'язаний із сезонними особливостями аграрної сфери, значно нижчий. Поряд із цим в аграрно-промисловому підприємстві зменшуються труднощі, пов'язані із реалізацією виробленої продукції, оскільки такі підприємства, переважно, мають власну мережу збуту виробленої продукції або налагоджені стійкі договірні відносини з торговельними структурами. До того ж, в аграрно-промисловому підприємстві передача продукції на переробку є складовою технологічного процесу, що здійснюється без участі посередників, напряму, і дає змогу зменшити втрати при виробництві та збільшити до-

ходи. Крім того, більш розширена сфера діяльності аграрно-промислового підприємства, що поєднує процес виробництва, переробки і реалізації продукції, сприяє тому, що в такому підприємстві за рахунок наявності сучасного обладнання, будівель, споруд знижується ризик відсутності у позичальників ліквідного забезпечення кредитів. При цьому такі підприємства в змозі при потребі виступати поручителем і одержувати гарантії через стабільніший фінансовий стан.

Таким чином, аграрно-промислові підприємства мають більше можливостей одержати кредит, ніж сільськогосподарські підприємства інших організаційно-правових форм [4, с. 91].

Що стосується кредитної підтримки банками суб'єктів господарювання сільського господарства, у 2010 р. вона залишалася слабкою. Упродовж року тривало скорочення заборгованості за кредитами у річному обчисленні. Додатний приріст спостерігався лише у грудні (2,0%). Проте порівняно з листопадом заборгованість зменшилася на 1,2% до 26,5 млрд. грн.

Висхідною динамікою характеризувалося кредитування аграріїв на строк понад 5 років та на строк від 1 до 5 років (приріст за рік відповідно 78,1 та 5,2%), що певною мірою стало результатом пролонгації раніше наданих кредитів. Заборгованість за короткостроковими кредитами у 2010 р. так і не вийшла на рівень попереднього року. У грудні темпи її змін навіть знизилися до -15,8% з -14,0% у листопаді. Унаслідок дії обмеження на кредитування в іноземній валюті залишки заборгованості за кредитами в іноземній валюті за 2010 р. скоротилися на 24,3% до 6,2 млрд. грн., в той час як за кредитами у національній валюті за цей період зросли на 14,0% до 20,4 млрд. грн.

Складною залишалася ситуація з простроченою заборгованістю за кредитами, залишки якої на кінець року перевищували рівень 2009 р. на 4,7% і становили 3,3 млрд. грн. За рік частка цієї заборгованості у загальному обсязі заборгованості за кредитами зросла з 9,8 до 14,8%.

Достатній рівень ліквідності банків та обмеження кола позичальників агрохолдингами сприяли зниженню інтегрованої процентної ставки за кредитами для аграріїв (за рік на 4,4 п.п. до 14,7% річних). При цьому середньозважена процентна ставка за кредитами у національній валюті упродовж року мала низхідну динаміку і скоротилася за рік на 7,4 п.п. до 15,8% річних. Вартість кредитів в іноземній валюті упродовж року коливалася навколо позначки 10,0% річних, і у грудні дорівнювала 9,7% річних, що на 1,4 п.п. нижче, ніж у відповідному періоді попереднього року.

У 2010 р. збереглася значна диференціація процентних ставок за кредитами у національній валюті у регіональному розрізі. Спостерігалось зменшення розриву між мінімальною та середньою вартістю кредитів (з 7,5 у грудні 2009 р. до 1,2 п.п. 2010 р.), що свідчило про концентрацію кредитів у обмеженому колі надійних позичальників. Найдешевші кредити надавалися банками у регіонах з достатніми ресурсами та великими кредитоспроможними клієнтами (агрохолдингами), у таких як Миколаївська та Дніпропетровська області, м. Київ та Київська область. У грудні 2010 р. процентна ставка за кредитами у національній валюті становила відповідно 13,5, 13,7 та

14,6% річних. Найвищою середньозважена процентна ставка за кредитами у національній валюті була в Житомирській області – 26,2% річних [5].

Висновки. На даний момент в Україні вже сформувався комплекс законодавства щодо кредитування сільського господарства в контексті реформування та переходу від дотаційної до ринкової системи фінансування агропромислового комплексу. Зокрема законодавство визначило такі форми кредитування, як бюджетне та приватне, яке здійснюється із застосуванням таких інструментів: компенсація відсотків за коротко- і довгостроковими кредитами фінансових установ, взаємне кредитування (кредитні спілки), заставні операції зі складськими свідоцтвами, іпотечне кредитування.

Однак головними проблемами, які пов'язані з кредитуванням сільськогосподарських виробників, досі залишаються: низька кредитоспроможність сільськогосподарських підприємств; слабкість банківської системи України; нерозвиненість небанківських інститутів кредитування (зокрема, кредитних спілок).

Література:

1. Воронкова А.А. Проблеми банківського кредитування сільськогосподарських товаровиробників в Україні / А.А. Воронкова, Л.В. Куцина // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2008. – № 2 (5). – С. 33-37.

2. Калашнікова Т.В. Стан і тенденції розвитку кредитного забезпечення аграрної галузі України / Т.В. Калашнікова // Фінанси України. – 2010 – № 10. – С. 29-37.

3. Кириченко О.А. Кредитування аграрного сектору економіки в умовах глобальної фінансової кризи / О.А. Кириченко, В.Д. Кудрицький // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5. – С. 207-222.

4. Колотуха С.М. Кредитування сільськогосподарських підприємств як ефективне джерело інвестиційної діяльності / С.М. Колотуха, І.П. Борейко // Економіка АПК. – 2009. – № 1. – С. 89-96.

5. Сайт Національного банку України // <http://www.bank.gov.ua>.